

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Pavla Beneše

Mýtus P. Antonína Koniáše a jeho proměny

Beneš, Pavel: *Mýtus P. Antonína Koniáše a jeho proměny*. Disertační práce v rámci doktorského studijního programu Historické vědy, studijního oboru Etnologie. Vedoucí disertační práce doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc. Praha 2006, 179 stran + VIII stran příloh. Teze k disertační práci 15 stran.

Disertační práci Pavla Beneše *Mýtus P. Antonína Koniáše a jeho proměny* můžeme přiřadit k těm studiím, jež usilují o revizi ustálených názorů na barokní dobu v českých dějinách, tvůrce české barokní kultury, zvláště literatury, a speciálně pak na převážně negativně hodnocenou osobnost jezuity P. Antonína Koniáše. Pavel Beneš soudí, že v této souvislosti lze registrovat a analyzovat „mýtus P. Antonína Koniáše“, resp. „koniášovský mýtus“ (P. Beneš píše důsledně v rozporu s pravidly českého pravopisu „Koniášovský mýtus“), což znamená, že východiskem jeho úvah musí být sám termín „mýtus“. Autor disertace tak vskutku činí v jejím úvodu, když konstatuje, že „v přeneseném smyslu chápeme mýtus rovněž jako smyšlenku, jako falešné, nepravdivé, iluzorní ideály a idoly“ (s. 5 disertace), přičemž odkazuje v poznámkách pouze na tři studie – Neubarerovu, Kapfererovu a Petráňovu (zde postrádám odkaz přinejmenším na již klasické dílo Rolanda Barthése *Mythen des Alltags*, Frankfurt 1664). V té souvislosti bylo třeba rovněž zvážit, do jaké míry se koniášovský mýtus přičleňuje k mýtům autorským a zda by nebylo případnější uvažovat v tomto kontextu o měnící se stylizaci Antonína Koniáše nežli o mýtu Antonína Koniáše.

Druhou kapitolu své disertace věnuje P. Beneš „charakteristice literatury a pramenů“, bohužel dosť zběžné a neodlišující dostatečně obě kategorie. Jsou tu nejprve vypočteny starší i novější historické a literárněhistorické práce, a to značně výběrovým způsobem; zcela je v této kapitole opominuta odiózní monografie Jiřího Bílého *Jezuita Antonín Koniáš, Osobnost a doba* (Praha 1996). třebaže v kapitole X. a v závěrečném Seznamu pramenů a literatury je tato publikace zmíněna, stejně jako tituly polemických článků M. Svatoše. Znovu a podrobněji se P. Beneš k relevantním pramenům a literatuře vrací zejména v VII. až X. kapitole disertace, čímž se II. kapitola disertace stává redundantní. Autor disertace však vůbec neregistruje heslo „Koniáš Antonín“ (a to ani ve zmíněném seznamu) v *Lexikonu české literatury 2/II, K–L* (Praha 1993, s. 829–830), v němž autorka hesla Zdeňka Tichá podala poměrně detailní výklad

o Koniášově životě a díle, doplněný zevrubnou personální bibliografií. Za „patrně nejpřínosnější ze všech publikací vydaných v uplynulém desetiletí, jež jsou věnovány problematice jezuitského řádu a kde v různých souvislostech nacházíme i zmínky o P. Koniášovi“ pokládá P. Beneš populárněvědnou knihu Ivany Čornejové *Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách* (Praha 1995, 2. vyd. Praha 2002), jenže pro poznání spirituality v závěrečné fázi českého a moravského baroka je nejpřínosnější obsáhlá dvousvazková knižní práce R. Zubera *Osudy moravské církve v 18. století I* (Praha 1987) a *II* (Olomouc 2002), o jejíž existenci P. Beneš evidentně nemá tušení. Z hlediska tematiky disertace bylo třeba vyčlenit ty publikace, jež se svým zaměřením a širokým akčním rádiem zvláště přičinily o interpretaci, resp. dezinterpretaci Koniášovy osobnosti – tzn. historické a literárněhistorické syntézy a na neposledním místě středoškolské učebnice, zvláště z poslední doby. Třebaže školením etnolog, pracoval P. Beneš výhradně s psanými prameny, ačkoliv se nabízela přinejmenším možnost ověřit dotazníkovou metodou na vymezených vzorcích současné české populace, zda je Koniášovo jméno vůbec v jejím povědomí a jak je Koniášova osobnost v kladném případě interpretována. Druhou část II. kapitoly disertace tvoří přehled informací o nejvýznamnějších pramenech ke Koniášově životu a působení, jež se opět v detailnější podobě objevují v následujících kapitolách disertace – je proto třeba se ptát na opodstatněnost II. kapitoly ve struktuře disertace.

III. kapitola disertační práce se soustředí na život a dílo P. Antonína Koniáše, jejíž funkčnost tkví v záměru autorově podat co nejobektivnější portrét této osobnosti jako protipól koniášovského mýtu; Pavel Beneš tu prokazuje solidní erudici v pramenech i sekundární literatuře, z níž ale – jak jsem již uvedl výše – bez náležitého komentáře eliminoval výše zmíněnou monografii Jiřího Bílého (až na poznámku o problematičnosti citací v této monografii v závěru disertace). Etnologickou pramennou hodnotu Koniášova díla posuzuje P. Beneš v předposledním odstavci této kapitoly a jedné poznámce k ní, poukazující na popis pověrečných praktik v Koniášově *Postile*.

Jádro disertace představují kapitoly IV. až X. Nejprve se P. Beneš zabývá „zrodem mýtu“ P. Antonína Koniáše. Vychází tu z Koniášova elogia a Scherschnikovy biografie A. Koniáše, to znamená z prvních sekundárních textů, jež se staly zdrojem informací o Koniášově působení, vzápětí se ale pouští do výkladu – provázeném obsáhlými citacemi – o tematické a jazykové specifičnosti Koniášových kázání otištěných v jeho *Postile* a o jeho religiozitě. Nic proti obsáhlým citacím, pokud jsou funkční a prezentují texty obtížně dostupné v původních vydáních z 18. století, při citování by však měly být respektovány ediční zásady uplatňované při novodobých edicích barokních textů – P. Beneš totiž zvolil střední cestu mezi transliterací a transkripcí citovaných pasáží (např. „řekneli“), a ponechává, ne však důsledně, jejich dobo-

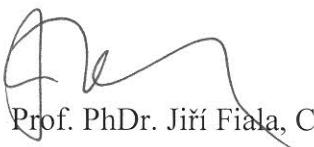
vou interpunkci. Ve dvou kapitolách, V. a VI., P. Beneš sleduje dobové, jednak pozitivní, jednak negativní postoje ke Koniášově osobnosti a Koniášova působení s tím, že tato diametrálně odlišná stanoviska pramení z konfesijní příslušnosti toho kterého hodnotitele. Kdyby ale byl P. Beneš obeznámen s obsáhlým dvousvazkovým dílem R. Zubera *Osudy moravské církve v 18. století*, zjistil by na s. 359–360 II. dílu (Olomouc 2003), že „činnost horlivců typu Koniáše budila už nechuť včetně jezuitského řádu, jeho generála nevyjímaje. Byl jím od r. 1930 František Retz, rodák z Prahy (1673) a jediný člen české provincie, který získal tuto nejvyšší řádovou hodnost. Jako provinciál měl příležitost sledovat růst i působení svého mladšího spolurodáka a nebyl jím nadšen. Tento dojem si odnesl do Říma a Koniášovy misijní relace mu zasílané jej v tomto přesvědčení jen utvrdily. Proto se r. 1749 rozhodl českému provinciálovi poradit, aby Koniáše z misijní práce odvolal. Vytkl mu nerozumný způsob jednání (*incolsultus modus agendi*), který neschvaloval (*valde mihi displicet*). Pro jeho nemírnou horlivost (ob minus discretum zelum) přišel už před lety k závěru, že by měl být z misií odvolán a pověřen jiným úkolem.“ Rudolf Zuber dále charakterizuje Koniášovu misii roku 1758 na jihozápadní Moravě a skutečnost, že „skepsi, kterou vůči Koniášovi a způsobu jeho misionářství choval generál Retz, sdíleli i vysocí církevní hodnostáři“.

V následujících kapitolách postihuje P. Beneš osvícenské postoje k A. Koniášovi, reprezentované především F. M. Pelcem, a reflexi Koniášovy činnosti v syntetických dějinách české literatury od Dobrovského přes Jungmanna, Vlčka, Jakubce, Nováka až k I. svazku akademických *Dějin české literatury*, mylně disertantem autorský přisuzovaných J. Mukařovskému (jedná se o kolektivní dílo, jež Mukařovský toliko formálně zaštiťoval jako jeho hlavní redaktor). V disertaci chybí informace o reflexi osobnosti a díla A. Koniáše v syntetické publikaci Z. Tiché *Cesta starší české literatury*, Praha 1984 a v kolektivních literárněhistorických syntézách vydaných po roce 1989 – v tom ohledu je příznačné, že v *České literatuře od počátků k dnešku* (Praha 2000) se A. Stich zmíňuje o A. Koniášovi (na s. 135) pouze jako o autorovi kancionálu *Citara Nového zákona*. Velmi zběžně se P. Beneš věnuje beletristickému ztvárnění Koniášovy osobnosti v poezii S. Čecha a A. Heyduka a v románu A. Jiráska *Temno*, ačkoliv právě prostřednictvím beletrie nabýval koniášovský mýtus širokého ohlasu. K tomu je třeba poznamenat, že „koniášovský mýtus“ se spoluvtvářel ve spojitosti s „jezuitským mýtem“, rovněž beletrizovaným (např. S. Čechem v eposu *Václav z Michalovic*), což P. Beneš opomíjí, stejně jako transformaci „jezuitského mýtu“ vlivem nového, objektivního pohledu na Tovaryšstvo Ježíšovo ve vynikajícím románu J. Šotoly *Tovaryšstvo Ježíšovo* z r. 1969. Závěrečné kapitoly disertace P. Beneše jsou věnovány působení koniášovského mýtu za okupace, ve 2. polovině 20. století a v současnosti – zde postrádám, jak bylo již uvedeno výše, sondážní

dotazníkový průzkum – např. mezi středoškoláky a studenty filozofických a pedagogických fakult – na toto téma.

Výše uvedené připomínky k disertaci P. Beneše zásadně nesnižují přínos disertace k tematice doposud souhrnně nezpracované a disertaci lze v tom ohledu doporučit k obhajobě. Na překážku připuštění disertace do závěrečné fáze doktorského studia však je bohužel nízká ortografická a místy i stylistická úroveň disertace, zejména chyby v interpunkci a frekventované užívání vztažného zájmene „co“ místo náležitých vztažných zájmen „který“ a „jenž“. Zjištěné pravopisné, stylistické a typografické prohřešky disertantovy jsem v exempláři disertace, který jsem měl k dispozici, vyznačil, a věru jich není málo. Navrhoji proto, aby byla disertace vrácena Pavlu Benešovi k důkladné korektuře textu, a podkladem pro obhajobu disertace se stal teprve náležitě zkorigovaný text.

V Olomouci 15. června 2006

Prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.